

Опубліковано: Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.
Серія: Географія. - Вінниця, 2008. - Вип. 15. - С. 82 - 85.

В.С. Пацюк

ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ТУРИЗМ І ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. На фоні загальносвітових процесів прискореного розвитку туристичної діяльності, в Україні теж почався туристичний бум, який виражається не лише в безпосередньому відвідуванні певних туристичних об'єктів, а й в збільшенні кількості теоретичних розробок в даній галузі. Ще одним віянням епохи є те, що інтерес до традиційних видів туризму, таких як культурний, історичний, пізнавальний поступово знижується, тоді як превалюючого значення почали набувати екологічний, сільський, науковий, конгресний, освітній, діловий, що об'єднані спільним поняттям «альтернативний туризм». До цієї когорти можна також включити індустріальний туризм, розвиток якого є актуальним для нашої країни та особливо її південно-східних регіонів, які є промисловим серцем України.

Мета дослідження - розкрити сутність індустріального туризму, оцінити перспективи його розвитку в Україні, проаналізувати напрями його реалізації та відповідно дати орієнтовну оцінку ресурсним можливостям цього виду в нашій країні.

Основні результати дослідження. Підґрунтям для теоретичного обґрунтування розвитку індустріального туризму стали праці представників так званої постнекласичної методології – Тютюнника Ю.Г., Денисика Г.І., Казакова В.Л., в яких обґрунтовується можливість та необхідність охорони та заповідання антропогенних ландшафтів, оцінення їх як пам'яток індустріальної культури. Рекреаційне значення промислових зон розкрито в дисертаційній роботі Онушко Я.Г. «Еколого-географічний аналіз рекреаційного використання території старопромислового району (на прикладі Донецької області)».

Систематичні погляди щодо виділення індустріального туризму з'являються лише в останні роки. Так Казакова Т.А. замість терміну «індустріальний туризм» вживає термін «промислового туризм», звертаючи увагу на те, що сутнісною компонентою його є відвідування підприємств, що працюють та розглядаючи його як різновид техногенного туризму [1].

Ми ж спробували дефініцію «індустріальний туризм» розкрити таким чином - це вид активного туризму, зосередженого в промислових регіонах, що має за мету споглядання індустріальних ландшафтів, ознайомлення з витворами індустріальної архітектури, відвідування працюючих виробничих підприємств з метою задоволення пізнавальних, професійних, ділових інтересів.

В той же час, індустріальні ландшафти – це ландшафти, що виникли на індустріальному етапі історії і несуть всю суму науково-технічних досягнень та інженерних рішень свого часу, структурно-функціональних особливостей технологічних циклів та їх територіальної організації, градобудівник знахідок при територіальному «компонуванні» промислових зон та архітектурних підрахунків при спорудженні заводів, фабрик та шахт, тобто всю суму того, що можна назвати індустріальною культурою [5].

Об'єкти індустріального туризму – тіла та явища видобувної та переробної промисловості, що відображають, відтворюють, імітують розвиток ландшафту, пов'язаного з промисловою діяльністю людини та мають ту чи іншу пізнавальну цінність.

За походженням об'єкти індустріального туризму доволі різноманітні, але основоположне значення мають: промислові будівлі та споруди; техногенні форми рельєфу; машинне устаткування. В той же час об'єктами індустріального туризму можуть бути лише ті, які являють собою техногенну цінність, є надбанням індустріальної цивілізації, до того ж всі ці об'єкти повинні бути безпосередньо включені до процесу виробництва.

Різниця у мотивації людей до подорожей зумовлює орієнтацію індустріального туризму у таких напрямках: *навчальний* – в першу чергу

стосується студентів політехнічних ВУЗів, що отримані під час навчання ландшафтно-техногенні образи та уявлення конкретизують на практиці; *науковий* – розрахований на фахівців, що займаються вивченням та покращення процесу виробництва; *професійний* – обмін досвідом працівників різних підприємств та їх структурних одиниць; *діловий* – відвідування підприємств з метою укладання договорів купівлі-продажу машинного устаткування, патентування певних технологічних процесів; *спортивний* – проведення різноманітних змагань на антропогеннозмінених ландшафтах; *екстремальний* – відвідування промислових ландшафтів з метою отримання гострих вражень; *екологічний* – ознайомлення з негативним впливом людини на гідрологічні, орографічні та аеросистеми; *пізнавальний* - відвідування підприємств-гігантів та унікальних промислових ландшафтів і спостереження за процесами виробництва на них; *соціальний* – формування позитивного ставлення до об'єктів індустріальної культури; *економічний* – отримання доходів від відвідування туристами промислових ландшафтів.

Індустріальний туризм, хоча й не посідає домінуючих місць на світовому туристичному ринку, проте за кордоном уже чітко зайняв певну нішу на туристичному ринку. Так екскурсії на підприємства видобувної промисловості, зокрема, в шахти, рудники, кар'єри відмічені на 4 континентах. Шахтний туризм поширений у Польщі (шахти Велички та Бохні), Швеції (залізорудні шахти м. Кірина), Естонії (сланцеві шахти Кохтла-Нимме), Норвегії (мідний рудник Ророс), Чехії (срібний рудник Кутна-Гора), Словаччині (золоторудна шахта Банска Штявница), Росії (в Хібінах, Солікамську, Воркуті), Чилі (мідний рудник Чукікамата), ПАР (алмазні шахти Кімберлі), Австралії (золоті шахти м. Теннант Крік), Фінляндії [2].

У світі існує досвід заповідання окремих ділянок кар'єрів і навіть цілих кар'єрів за умов, що вони відкривають виключно важливі фрагменти геологічної історії Землі. Наприклад, у Німеччині в Нижньому Гарці створено заповідник у зв'язку з важливим стратиграфічним і палеонтологічним

значенням девонських порід, що тут відслонюються. У Франції за ініціативою професора геології Жака Гоше заповідано кар'єр поблизу м. Ліону з подальшим його обладнанням і створенням геологічного музею П'єр – Фоль, добре відомого у Франції [4].

Хрестоматійними прикладами збереження, реновації та заповідання індустріальної спадщини стали стара промислова зона Манчестера (Великобританія), металургійний центр Берслаген (Швеція), музей Орсе (Франція), промисловий парк Лоуелл (США), парк Дуйсбург-Норд (Германія), Нижньотагілський державний музей-заповідник гірничозаводської справи Середнього Уралу [5].

У світі користуються попитом екскурсії на великі заводи та фабрики, де туристів знайомлять з функціонуванням промислових комплексів, технологією та історією створення певної продукції, наприклад, надзвичайно популярний ретротур на колишній металургійний завод у Чикаго. Туристи не лише дізнаються про каторжну працю металургів у ХІХ столітті, але і мають можливість відчувати її на собі [3].

З українських аматорів індустріального туризму прикладом реальної реалізації може слугувати Донецький край. На сьогоднішній день відомий спеціальний тур до соляної шахти м. Соледару (Донецька обл.). Екскурсія триває 1,5 – 2 години. Спуск і підйом із шахти здійснюється в клітці (ліфті) на глибину 300 м. Пропонований маршрут по шахті становить близько 700 метрів, включаючи зворотну дорогу до стволу. В переліку обов'язкових вимог є дотримання правил техніки безпеки, затверджені фізіологічні обмеження щодо стану і здоров'я туристів. Екскурсія проводиться з екскурсиводом. Чисельність однієї групи не перевищує 20 чоловік. На підприємстві турдіяльністю займається відділ маркетингу [6].

Практика проведення екскурсій на промислові об'єкти існує і в м. Кривий Ріг, проте такі екскурсії тут носять не систематичний, а скоріше разовий характер. Так, під час проведення II Міжнародної наукової конференції з

проблем антропогенної географії та ландшафтознавства (Кривий Ріг, 5 – 8 жовтня 2005 р.), запропонували дві екскурсії за регіональним принципом. Перша – до Південного гірничо-збагачувального комбінату, друга - до Північного гірничо-збагачувального комбінату та РУ ім. Р.Люксембург. Проведено екскурсію на шахту «Батьківщина» - найглибшу залізорудну шахту Європи, де екскурсантів було опущено на горизонт глибиною 1315м.

За підкласами промислових ландшафтів запропоновано виділяти гірничопромисловий і фабрично-заводський туризм [1]. Аналогічну класифікацію можна застосувати і до індустріального туризму.

Цікавою є диференціація міст за придатністю до індустріального туризму, в основу якої можна взяти критерій різноманітності об'єктів промислового туризму. Так було виділено монофункціональні міста, тобто міста, в яких існують умови для розвитку одного напрямку туризму – або гірничо-промислового (як правило, представлений у невеликих містах типу Марганця, Токмак, Червоноград, Олександрія, Торез тощо) або фабрично-заводського (представлений переважно у великих містах, типу Харкова, Дніпропетровська, Запоріжжя, Києва), а також поліфункціональні міста, де ймовірний розвиток обох напрямків, прикладами є Кривий Ріг, Маріуполь, Донецьк.

Додатковими стимулами розвитку індустріального туризму є те, що Україна володіє цілим рядом унікальних всесвітньовідомих промислових підприємств, таких як «Міттал Стіл Кривий Ріг», Дніпрогес і «Запоріжсталь», «Південмаш» та завод ім. Петровського у Дніпропетровську, Харківський «Турбоатом» тощо; промислові регіони є потужним осередком фінансових ресурсів, що можуть бути використанні як для розвитку потужної матеріально-технічної бази, проведення інтенсивної рекламної кампанії, так і для створення атрактивних закладів культурного та пізнавального характеру; до того ж у промислових центрах зосереджуються освітні та наукові заклади, де можливе створення наукових розробок, які стосувалися б індустріального туризму, та емпірична їх перевірка.

Слід також зазначити, що основна ідея індустріального туризму – подолання негативного ставлення до промислових міст, ознайомлення людей з надбаннями індустріальної епохи, показ кращих творінь індустріальної цивілізації.

Таким чином, для того щоб реалізувати промислово-туристичний потенціал України, необхідно вирішити наступні завдання:

- 1) розробити теоретичні засади та принципи промислового туризму;
- 2) інвентаризувати та створити кадастр об'єктів промислового туризму;
- 3) впровадити та розвинути нормативну базу для охорони та заповідання промислових ландшафтів;
- 4) створити анімаційні програми на виробничих підприємствах;
- 5) здійснити розробку турів по промисловим містам;
- 6) створити «Програму розвитку індустріального туризму в Україні»;
- 7) внести зміни і доповнення до закону України «Про туризм».

Висновки. Отже, індустріальний туризм має всі перспективи, для того, щоб зайняти певний сегмент туристичного ринку України, плацдармом для цього є потужний промисловий осередок.

Завдання географічної науки у реалізації ідеї розвитку індустріального туризму вбачаємо в обґрунтуванні його основних концептуальних положень, з'ясуванні туристичного потенціалу індустріальних регіонів, розробці конструктивно-географічних пропозицій щодо стимулювання розвитку туризму в промислових центрах.

Список літератури

1. Казаков В.Л., Казакова Т.А., Завальнюк О.Й. Техногенний туризм у системі природокористування //Екологія і раціональне природокористування: Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка. – 2006. – 244 с.
2. Казакова Т.А. Екскурсії в шахту – перспективний напрямок розвитку техногенного туризму //Теоретичні, регіональні, прикладні напрями розвитку антропогенної географії та ландшафтознавства. Матер. II міжнар. наук. конф. – Кривий Ріг, 2005. – С. 124 – 127.
3. Каурова А.Д. Организация сферы туризма: Учебное пособие. – СПб.: „Издательский дом Герда”, 2004. – 320с.
4. Манюк В.В. Проблема збереження геологічних пам'яток природи Дніпропетровщини та їх використання для краєзнавства та потреб туризму //Туристично-краєзнавчі дослідження. Випуск 2. – К.: ЧП Кармаліта, 1999. – 656 с.

5. Тютюник Ю.Г. Охрана и заповедание индустриальных ландшафтов //География и природные ресурсы. – 2006. - №2.
6. www.market@artyomsalt.com

У статті розглянутий зміст та особливості індустріального туризму. Систематизується світовий досвід становлення та організації туризму в промислових центрах та аналізуються перспективи розвитку індустріального туризму в Україні.

In the article the considered maintenance and features of industrial tourism. World experience of becoming and organization of tourism systematizes in industrial focus and the prospects of development of industrial tourism are analysed in Ukraine.